

pV(...) Een Zuidnederlandse, Oostnederduitse, Noordwestmoezelfrankische en Waalse benaming voor de kweek

Van mijn *Sprachatlas des nördlichen Rheinlands und des südöstlichen Niederlands* „*Fränkischer Sprachatlas*” is thans de eerste aflevering ter perse. Die bestaat uit tien stempelkaarten in driekleurendruk, getekend door een plotter, formaat 46 × 44 cm. en een commentaar van zeer overwegend inhoudelijk-interpreterende aard in de vorm van een boek van 211 bladzijden, te verschijnen bij de N.G. Elwert Verlag te Marburg. Het gaat om tien woordkaarten. Het thema van deze aflevering zijn de taalhistorische bindingen tussen het zuidoosten van het nl. taalgebied en het dt. Rijnland op basis van elementen die deze gebieden met de aangrenzende Romania delen of deelden. In negen van de tien gevallen gaat het om leenwoorden uit de Galloromeinse tijd die zich in de Germaanse dialecten van het Rijn- en Maasland of in delen daarvan hebben kunnen handhaven, om aspecten van de *Germania Romana* dus. Bedoeld zijn de woorden *mus* (uit lat. *muscio*), *merel* (lat. *merula*), *fis* en var. ‘bunzing’ (lat. *vissio*) evenals *vuur* in dezelfde betekenis (lat. *fūrio*), *pepel* en var. ‘vlin-der’ (lat. *papilio*), *un* met zijn jongere variant (*a*)*juin* ‘ui’ (lat. *unio* en zijn verbogen vorm *uniōnem*), *zemp*, *zennep* en var. ‘herik’, ‘knopherik’ en ‘mosterd’ (lat. *sinapi[s]*), *schors* (lat. *scortea*) *oogst* (lat. *augustus*) en *uil* ‘pot’ (lat. *aula*). Op één kaart wordt een woord behandeld waarbij

de taalhistorische verhoudingen vermoedelijk omgekeerd zijn; hier heeft dus het Romaanse woord een Germaanse oorsprong.

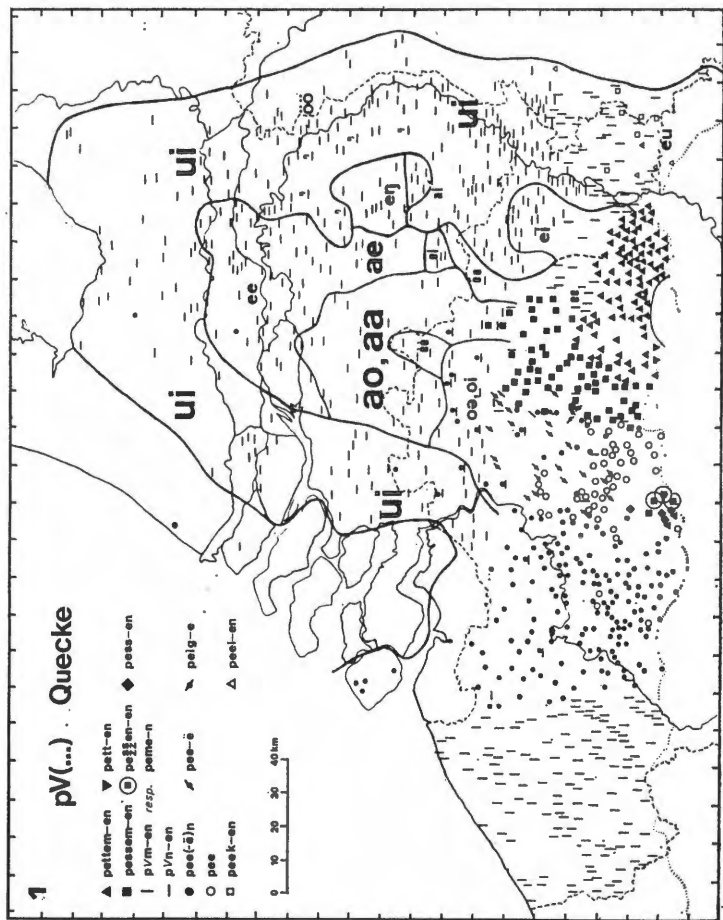
Dat woord betekent 'kweek', fr. 'chiendent', wetenschappelijke benaming *elytrigia repens* (ouder : *triticum repens*, *agriopyrum repens*). Bedoeld is een grassoort waarvan de vertakte, meestal witte wortelscheuten een gevreesd onkruid zijn. Het woord heeft ten noorden van de taalgrens zeer verschillende klankgestalten, die in volgende formule kunnen worden samengeperst :

$$pV(\begin{smallmatrix} t \\ s \end{smallmatrix})\partial(N)(\partial)(n).$$

Hierin betekent V een vocalisch element (korte of lange klinker of diftong) en N een nasale sonorant (*m*, *n* of *ŋ*). De verspreiding van dit woord in het zuiden van het nl. taalgebied en de ontwikkeling van de in de formule aangegeven klankgestalten uit een germ. grondvorm **peβ(a)nô*- heb ik onlangs in een artikel behandeld (1); ik vat ze hier met behulp van kaart 1 en een schema nog eens samen. Het is bekend in heel Vlaams-België (behalve in een gebiedje bij Sint-Truiden) en in het grootste deel van de zuidelijke helft van Nederland tot aan de Zuiderzee, echter niet in Zuid-Holland en op de Zeeuwse eilanden behalve Walcheren. In het oosten reikt zijn gebied ongeveer tot aan de IJssel; ook een smalle strook in het westen van de Duitse Nederrijn van Aken tot Emmerik kent het. De uitgangsvorm **peβ(a)nô*- bevat een *-nô*-suffix, waarmee in het Germaans concreta werden gevormd (2). Wanneer het grondwoord waaraan dit suffix werd toegevoegd, op een

(1) J. GOOSSENS, « Die niederländischen Verwandten von ostniederdeutsch *pede* 'elytrigia repens' », *Niederdeutsches Wort*, 25 (1985), 123-136.

(2) F. KLUGE, *Nominale Stammbildungslehre der altgermanischen Dialekte*, 3. Aufl., bearbeitet von L. Sütterlin und E. Ochs, Halle (Saale), 1926, § 87.

consonant eindigde, kon zich tussen deze laatste en de *n* van het suffix een svarabhaktivocaal ontwikkelen, vandaar de ohd. doubletten *uohsana* en *uohsna* 'schouder', *goufana* en *goufna* 'open hand'. Zo zijn ook naast elkaar **pepanô-* en **pepnô-* aan te nemen. In de tweede vorm treedt geminatie van de *þ* op (1), in de eerste daarentegen syncope van de *d* die zich uit de *þ* moest ontwikkelen. De vormen met geminatie verschijnen als *pessen* of *petten* in het Zuid-oostbrabants en het Zuidwestlimburs evenals in een klein gebied ten zuiden van Brussel. Soms is hierin het stuk *-e(n)* als meervoudsuitgang geïnterpreteerd, zodat het enkelvoud *pes* of *pet* luidt, maar meestal is de *n* tot *m* verzwaaard en wordt aan *pessem* of *pettem* nog een meervoudsuitgang toegevoegd. De vorm met gesyncopeerde *-d* wordt in de regel gecontraheerd tot *peen*. In *pee(ë)n* kan *-(e)n* weer als meervoudsuitgang geïnterpreteerd worden, wat tot een nieuwe sg. *pee* aanleiding geeft. *Pee*, *peeën* vinden we in het hele Oostvlaams en in het Zuidwestbrabants, maar ten noorden en ten oosten van Brussel is *pee* meestal als plurale tantum gereïnterpreteerd. In het Westvlaams krijgen we verzwaring van de *n* tot *m*, dus *peem*, pl. *pemen*. Deze *m*-verzwaring treedt ook op in het zuid-oosten, niet alleen bij de al genoemde vormen met geminatie *pessemen* en *pettemen*, maar ook bij vormen met gesyncopeerde *d*. Bij deze laatste treffen we bovendien een verschijnsel aan, dat ook in het grootste deel van het Nederlandse stuk van de kaart, waar geen verzwaring heeft plaatsgehad, voorkomt: een gerond palataal vocalisme, dat kennelijk historisch identiek is met de nl. *ui*², een klank die in enkele woorden met de combinatie *ö + j +* vocaal ontstond (type *lui*), waarbij zich een aantal Romaanse leenwoorden aansloten (type *fluit*) Er is dus wel

(1) Vgl. K. ROELANDTS, « Verscherping en geminatie », *Album Edgard Blancquaert*, Tongeren 1958, 55-64.

aan te nemen dat in het type *puinen*, *puimen* op het ogenblik van de *d*-syncope de hoofdtonige vocaal van *pe(d)en* gerond was en de syncope zelf tot het ontstaan van een glide aanleiding gaf. Secundair moet dan in het Limburgse ontrondingsgebied de *ui* weer ontrond zijn. Het zou ook kunnen dat het *ee-*, *ae-*, *ei-*vocalisme in het centrale Rivierengebied en in het oosten van Noord-Brabant zo ontstaan is, maar eigenlijk hebben we hier geen gerond tussenstadium nodig. In *pengen* en *puingen* in het oosten en noordoosten van Noord-Brabant heeft via een mouillering (nog bewaard in *pon's* te Meijel) velarisering van de nasaal plaats gehad.

Een vrij grote enclave midden in het gebied met de besproken vormen, die zich aan weerskanten van de Nederlands-Belgische grens rondom Breda en Tilburg uitstrekt, heeft in *paonen*, *panen* een vocalisme, dat zich in het kader van de aangenomen uitgangsvormen aan alle taalhistorisch te verantwoorden kunstgrepen onttrekt. Ik zie hier maar één oplossing, het aannemen van ablaut, d.w.z. van een grondvorm *papanô-*. Zoals we dadelijk zullen zien, komt die ons ook elders nog van pas. Eerst echter nog een woord over de etymologie en een verwijzing naar een lacune in het vergelijkende onderzoek van de continentale Germaanse dialecten.

Wat de etymologie van het grondlexeem **pep-* in **pep(a)nô-* betreft, hier is een verband te leggen met nl. *peen* 'eetwortel', *daucus carota*, maar dat helpt ons niet veel verder, aangezien dit laatste woord ook niet bevredigend geëtymologiseerd is. De zaak wordt nog moeilijker wanneer men weet dat het vocalisme van *peen* 'daucus carota' en *peen* 'elytrigia repens' niet steeds hetzelfde is. Zo heeft *pee* in de eerste betekenis voor Schuermans (1)

(1) L. W. SCHUERMANS, *Algemeen Vlaamsch Idioticon*, Leuven, 1865, s.v.

een „zachtlange”, in de tweede een „zware” *ee*. Toch lijkt mij dat geen voldoende reden om beide woorden van elkaar te scheiden : hun semantische overeenkomst en ook hun vrij vergaande geografische overlapping zijn daarvoor te opvallend. Verschillen in vocalisme kunnen met verschillen in de chronologie van het optreden van de *ee* in hiaatpositie verklaard worden. *Peen* ‘*daucus carota*’ heeft in de Zuidnederlandse dialecten die het kennen, in het enkelvoud geen *-n*. Het WNT neemt dan ook onder *peen I* waarschijnlijk terecht aan, dat *peen* een „door misverstand uit het mv. van *pee* afgeleid enkelv.” is (zoals in nl. *schoen* en *teen*), het omgekeerde dus van Oostvlaams en Zuidwestbrabants *pee* ‘*elytrigia repens*’, dat parallellen heeft in b.v. *kwee* uit *kween* en *raaf* uit *raven*. *Peen* ‘*kweek*’ met zijn varianten is dan wel met het *-nó*-suffix uit *pee* ‘wortel’ afgeleid. Dat dit laatste in een vroegere fase een *d* bevatte, werd weliswaar door de etymologische woordenboeken aangenomen, maar er ontbraken mnl. bewijsplaatsen. In het nieuwe *Supplement op het Middelnederlandsch Handwoordenboek* van 1983 staat eindelijk het gezochte mnl. *pede* (1). Speculaties over de vraag of onze wortel **peþ-* met zijn variant **paþ-* en zijn opvallende *p* in het begin tot de (w)germ. erfwoordenschat behoort of al vroeg uit een andere taal (een substraattaal?) werd ontleend en zijn ablautvariant pas later ontwikkelde, lijken mij vrijblijvend. Ik kan er wel op wijzen dat onlangs R. Lanzweert voor het woord *pad* ‘weg’, dat formeel met die variant overeenstemt (er een homoniem van of er identiek mee is?), een aantal mogelijkheden heeft gesuggereerd (2). Een samen-

(1) VERDAM, *Middelnederlandsch Handwoordenboek — Supplement*, door J. J. van der Voort van der Kleij, Leiden/Antwerpen, 1983, 249.

(2) R. LANZWEERT, « Eine neue germanisch-baltische Isoglosse : nhd. *Pfad* : lit. *gātvė* », *Sprachwissenschaftliche Forschungen, Festschrift für Johann Knobloch*, Innsbruck, 1985, 223-230.

vatting van de oudere pogingen tot etymologisering is in het boek van Iris Nordstrandh te vinden (1); er zitten binnen het kader van het Germaans een paar juiste aanlopen in; in één geval wordt ook een oude samenhang met *pad* aangenomen. De nieuwe etymologie van R. Post (2), uit *pauta* 'poot', een Voorkeltisch woord, waarop nl. *poot*, dt. *Pfote*, maar ook ofr. *poue*, *poe*, *powe* 'patte' teruggaan (3), is om formele redenen evident onjuist.

Ons woord is in de 12de eeuw door Nederlandse kolonisten naar het gebied ten oosten van de Elbe meegenomen en heeft zich in het grootste deel van de daar nieuw tot stand gekomen oostnd. dialecten kunnen doorzetten. Het behoort tot de klassieke voorbeelden van de woordenschat der Nederlandse kolonisatie en haar gevolgen voor het Oostnd., zoals die in het bekende boek van Teuchert zo voorbeeldig is behandeld (4). Er bestaan verschillende kaarten van dit oostelijke *pede*-gebied. Daarvan is die van Nordstrandh (5) hierbij afgedrukt (kaart 2), hoewel ze niet de nauwkeurigste is. Ze is echter wel het meest geschikt om een lacune te verduidelijken in het onderzoek van de gevolgen der oostelijke kolonisatie voor de Oostnd. dialecten. Toen Teuchert zijn boek schreef, stond de nl. woordgeografie nog in haar kinderschoenen, wat betekent dat hij bij het bepalen van het oorsprongsgebied van de koloniale

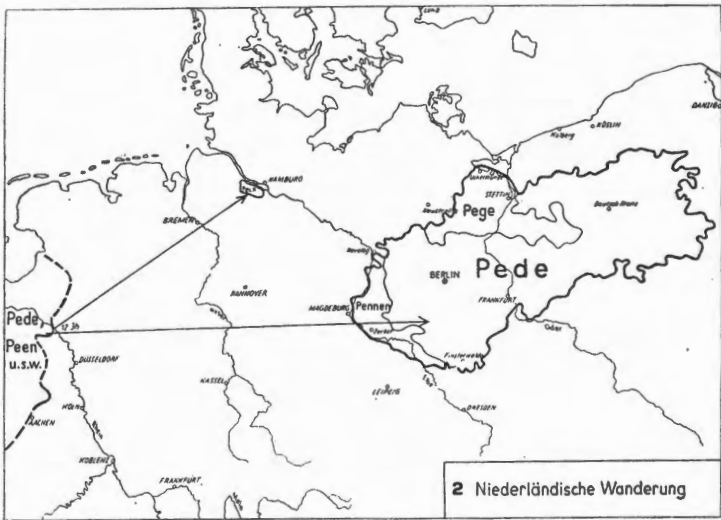
(1) I. NORDSTRANDH, *Brennessel und Quecke, Studien zur deutschen Wort- und Lautgeographie*, Lund/Kopenhagen, 1954, 116-117.

(2) R. POST, *Romanische Entlehnungen in den westmitteldeutschen Mundarten. Diatopische, diachrone und diastratische Untersuchungen der sprachlichen Interferenz am Beispiel des landwirtschaftlichen Sachwortschatzes*, Wiesbaden, 1982, 159-162.

(3) Vgl. daarvoor o.a. G. MÜLLER - Th. FRINGS, *Germania Romana II. Dreißig Jahre Forschung, Romanische Wörter*, Halle (Saale), 1968, 371-372.

(4) H. TEUCHERT, *Die Sprachreste der niederländischen Siedlungen des 12. Jahrhunderts*, Neumünster, 1944 (herdruk Köln/Wien 1972), 206-209.

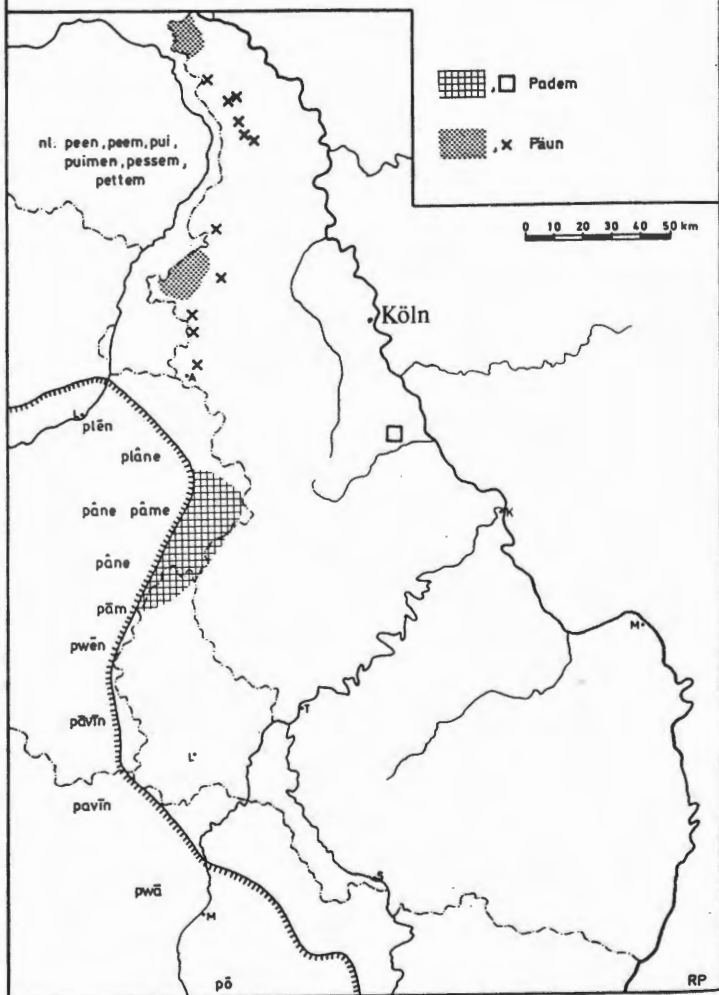
(5) NORDSTRANDH (zie noot 1 hierboven), 115.

woorden zich meestal met woordenboeken en idiotica moest behelpen. Had hij over een kaart met de verspreiding van de afzonderlijke subtypes van **pep(a)nô*- in het nl. taalgebied kunnen beschikken, dan had hij — afgezien van de mogelijkheid dat er hier verschuivingen op kleine schaal kunnen hebben plaatsgehad — het oorsprongsgebied van het oostelijke *pede* met zijn varianten kunnen beperken tot Oost-Vlaanderen en Zuidwest-Brabant. Een veel te grove weergave van de sprong van dit woord zoals de kaart van Nordstrandh die suggereert, zou dan niet de literatuur zijn ingegaan. De Nederlandse woordgeografie heeft echter sedert de tweede wereldoorlog aanzienlijke vooruitgang gemaakt, zodat nu een vrij nauwkeurige westelijke tegenhanger van Teucherts boek kan worden geschreven. Pas wanneer dat is gebeurd, zal het onderzoek van het taalkundige aspect der oostkolonisatie behoorlijk zijn afgerond.

Er is in het dt. taalgebied buiten het grote Oostnd. areaal en het op de kaart van Nordstrandh ook aangegeven eilandje ten westen van Hamburg nog een derde streek waar ons woord in de dialecten voorkomt. Deze ligt grotendeels op Belgische bodem. Het gaat om de Moezelfrankische omgeving van St. Vith met enkele plaatsen in het noorden van de Luxemburgse Oesling. Op de kaart van Post (kaart 3) is dit gebiedje op een zeer suggestieve manier aangegeven. Op mijn eigen kaartje nr. 4 kan men nauwkeurig zien voor welke plaatsen in deze streek het DWA-materiaal *padem* (*paddem*)-gegevens heeft opgeleverd. Dit *padem* is kennelijk de variant met *a*-vocalisme, die we al in het Noordbrabants hadden leren kennen, *paddem* bevat een jongere verscherping van de *d* voor *-em*. *Padem*, *paddem* vertoont *m*-verzwaring, maar geen *d*-syncope die in het Moezelfrankisch ook niet te verwachten was. Uit de hele eerste aflevering van mijn atlas blijkt telkens opnieuw dat woorden die in het zuidoosten van het nl. taalgebied en ook wel aan de Duitse Nederrijn een ruime verspreiding hebben, een eind verder zuidoostelijk, in het Moezelfrankische gebied tussen de Rijn en de taalgrens, vooral dan in de buurt van deze laatste, als relicten met een zeer beperkte verspreiding voortleven. Het gaat steeds weer om resten die door de stroom van zuidelijke vernieuwingen die met de Rijn mee naar het noorden komen, nog niet zijn overspoeld. Op grond van deze ervaring kunnen we met grote stelligheid aannemen, dat het *padem*-gebiedje bij St. Vith vroeger met het grote noordwestelijke **peβ(a)nô-*, **papānô*-areaal heeft samengehangen; ook is waarschijnlijk dat het zelf nog verder naar het zuiden heeft gereikt. Dit is geen onbelangrijke constatering, wanneer we de Waalse vormen van het woord en de verspreiding ervan willen interpreteren.

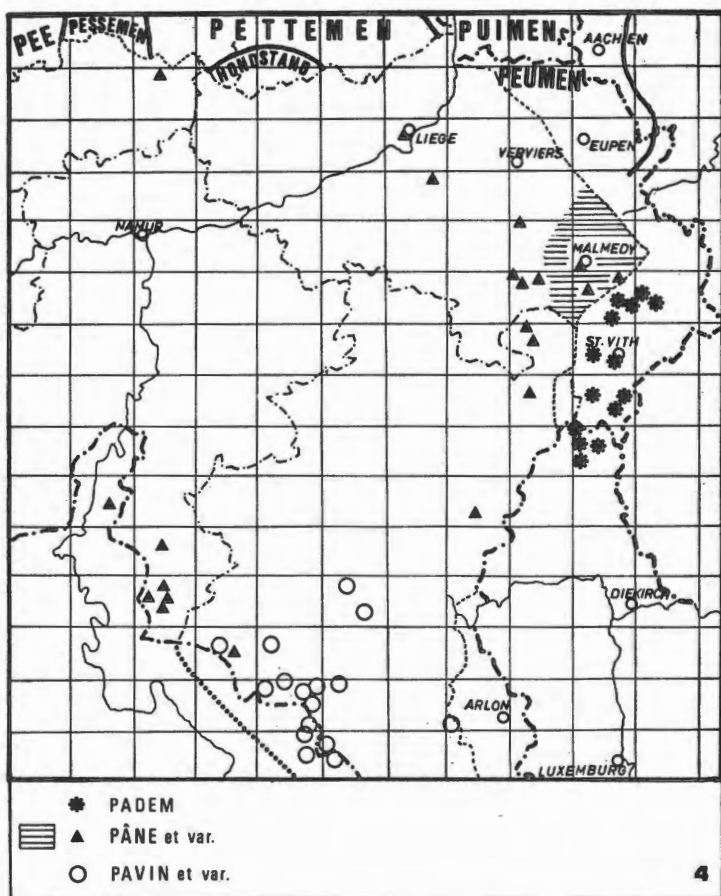
3 Padem, Päu "Quecke" < *PAUTA "Pfote"

Een kaart met de benamingen van de kweek in Wallonië is mij niet bekend. Wel is er ALF-kaart 278 „chiendent”, die met haar zeer grof net ook Wallonië overdekt en daar meestal vormen van *dent d'chien* of *chiendent* vertoont, evenals een vorm *pdm* f. voor Bastenaken (Bastogne) en *plèn* f. voor Beaufays, en verder nog een paar andere vormen, waar ik dadelijk op terugkom. Post heeft op zijn kaart een aantal vormen uit de dialectologische literatuur (ALF en FEW) ten westen van de taalgrens ingetekend, die reiken van Beaufays tot ten zuiden van Metz. Deze vormen vertonen een min of meer grote gelijkenis, en Post wil ze ook allemaal met het besproken Germaanse woord verbinden. Op grond van zijn klankwettig onmogelijke etymologie ziet hij in al die vormen aan weerszijden van de taalgrens een gemeenschappelijk woord met een Romaanse basis. Los van zijn opvatting is hier te constateren dat er taalgeografisch veel nauwkeuriger werk geleverd kan worden. Ik heb dat aan de hand van de literatuur proberen te doen; het resultaat is kaart 4. J. HAUST (1) karakteriseert de vorm *pâne* als Ardens en noemt hem expliciet voor La Gleize, Coo, Vielsalm en Stavelot, verder *plâne* voor Spa en *pâme* voor Stavelot. Hij noemt verder adjectieven die van dit substantief zijn afgeleid in de betekenis 'vergeven van de kweek', gezegd van een akker of tuin, voor La Gleize, Ligneuville, Faymonville, Grand-Halleux en Bovigny en verder nog een werkwoord *dépâner* 'kweek uittrekken' voor Faymonville. J. WARLAND kent *pâne* voor Malmedy (2). Een jaar eerder had abbé J. Bastin het woord (naast *dint d'tchin*) al voor de Wallonie malmé-

(1) J. HAUST, *Dictionnaire français-liégeois. Publié sous la direction d'É. Legros*, Liège, 1948. Vgl. ook J. HAUST, *Dictionnaire liégeois*, Liège, 1933, 455.

(2) J. WARLAND, *Glossar und Grammatik der germanischen Lehnwörter in der wallonischen Mundart Malmedys*, Liège/Paris, 1940, 156.

dienne opgegeven (1). Dit alles samenvattend constateren we dat er in het oosten van de provincies Luik en Luxemburg een ketting van plaatsen is aangetroffen met *pâne* of *pâme*; deze strook vormt een westelijke tegenhanger van

(1) Abbé J. BASTIN, *Les plantes dans le parler, l'histoire et les usages de la Wallonie malmédienne*, Liège, 1939, § 245.

het Moezelfrankische *padem*-gebied bij St. Vith. Voegen we er de gegevens uit de ALF aan toe, dan strekt dit Oostwaalse gebied zich uit langs de taalgrens van Beaufays tot Bastenaken. Naast de *n/m*-wisseling, waarvan de geografische verdeling niet duidelijk is, valt op dat de noordwestelijke vormen (Spa en Beaufays) een ingevoegde *-l* hebben, waarvan ik de verklaring aan de romanistische vakgenoten moet overlaten, en verder dat de vorm van Beaufays een *è* heeft in plaats van een *â*, zodat we ons moeten afvragen of de ablauttegenstelling tussen de Zuid-oostlimburgse *puimen*-, *peumen*-vormen (met oude *ē*) en Moezelfrankisch *padem* (met *ā*) zich niet over de taalgrens heen doorzet. In dit vermoeden worden we gesterkt door het feit dat Haust in zijn *Dictionnaire liégeois* uit het tweede deel van de oude *Dictionnaire étymologique de la langue wallonne* van Ch. Grandgagnage (1) een vorm *plène* overneemt, die dan wel voor de stad Luik heeft gegolden. Tegenwoordig zegt men in het aan Limburg grenzende deel van de provincie Luik wel in de regel *dint t'chin* (2), dat als leenvertaling in de vorm *hondstand* ten zuiden van Sint-Truiden het Zuidwestlimburgse *pettem* heeft verdrongen.

Het feit dat Haust de Luikse vorm *plène* uit een woordenboek met historisch karakter heeft moeten halen is, evenals de constatering dat abbé Bastin voor het land van Malmedy naast *pâne* ook *dint t'chin* opgeeft, een vorm die door de ALF ook voor Beaufays wordt gemeld, een aanduiding voor de stelling dat *pâne*, *pâme*, *plâne*, *plène* regressief is. Hoe groot zijn gebied geweest is, weten we echter niet. Toch moet de indruk dat *pâne* met zijn varianten uitsluitend een woord uit het oosten van de Luikse en

(1) Ch. GRANDGAGNAGE, *Dictionnaire étymologique de la langue wallonne*, 2 delen (4 banden), Liège/Bruxelles, 1845-1880, 2, 234.

(2) HAUST (zie noot 1, blz. 93).

het noordoosten van de Luxemburgse Ardennen zou zijn, gecorrigeerd worden. Verrassend ver noordwestelijk en geïsoleerd is in de buurt van de taalgrens een vorm opgetekend die niet bij de aangrenzende vormen in Vlaams-Brabant past. In 1912 publiceerde Z. Meunier in de Archives Dialectales van het *Bulletin du Dictionnaire Général de la Langue Wallonne* (1) een tekst in het dialect van Sainte-Marie-Geest, gehucht van Saint-Jean-Geest, thans deel van Geldenaken (Jodoigne). Haust voegt daar een taalkundig commentaar aan toe, waarin hij het werkwoord *replôner* uitlegt. Dit betekent : „battre brutalement, rouer de coups. Les *plônes* sont de mauvaises plantes à racines fortes et nombreuses qui infestent les campagnes (il s'agit sans doute du chiendent, en liég. *plène*, d'après Gggg. II, 234; *plôner* une terre, c'est la débarrasser de ces mauvaises herbes : on bat les racines pour en détacher la terre, puis on les brûle”. Als de interpretatie van Haust juist is en het substantief *plônes* en het werkwoord *plôner* niet naar Luikerwaals model zijn geconstrueerd, blijft niet alleen de samenhang met het naburige Vlaams-Brabantse *pettem* en *pessem* moeilijk, maar ook het *ô*-vocalisme.

Vastere bodem hebben we onder de voeten een eind zuidwestelijk van het gevonden Oostardense gebied. Dit danken we aan Ch. Bruneau, die een aantal plaatsen in de buurt van de Semois opsomt waar hij *pân* (f.) heeft opgetekend : Louette-Saint-Pierre, Orchimont, Vresse, Bohan, Laforêt-sur-Semoy, Dohan, de variant *pâl* te Hargnies (2). Dit levert meteen een min of meer duidelijke begrenzing op in het zuidwesten en het zuiden, want Bruneau zet *pân* af tegen een ander woord, *pavin*, dat hij in 13 andere

(1) *Bulletin du Dictionnaire Général de la Langue Wallonne*, 7 (1912), 103-116. De geciteerde note van Haust op p. 117-118.

(2) Ch. BRUNEAU, *Enquête linguistique sur le patois d'Ardenne*, 2 delen, Paris, 1914, 1926. 1, 183.

plaatsen in het zuiden van de provincie Luxemburg heeft opgetekend, die, voor zover ze in de vierhoek van onze kaart passen, hier door een eigen teken zijn weergegeven. Dit teken staat ook op de plaatsen Saint-Pierre en Vance, die volgens de ALF resp. *pwèn* f. en *pàvin* hebben, en Neufchâteau en Bouillon, met volgens het FEW 21, 196 resp. *pwèn* f. en *pavin*. Enkele andere plaatsen met *pavin* die in het FEW t.a.p. genoemd worden, vallen buiten de vierhoek van de kaart. De verdere verspreiding van dit type is op kaart 335 van de *Atlas Linguistique et Ethnographique de la Champagne et de la Brie* en kaart 611 van de *Atlas Linguistique et Ethnographique de la Lorraine Romane* te vinden; ik heb zijn zuidwestelijke begrenzing op kaart 4 globaal door een stippellijn aangeduid.

Post identificeert op zijn kaart het type *pavin*, *pwèn* met *pâne* en varianten, wat weer eens kennelijk onjuist is. Ik moet het echter bij deze etymologisch negatieve conclusie laten. Als gelegenhedsromanist weet ik het niet beter dan W. von Wartburg, wiens FEW 21, 196 *pavin*, *pwèn* 'chiendent' bij de „Materialien unbekanntes oder unsicheren Ursprungs" klasseert. Wel is de fout van Post tot op zekere hoogte te begrijpen. Er komt in het Waals een woord *pawène* voor in de betekenissen 'linkerhand' en 'linkshandig', dat door Haust (1) met het suffix *-ina*, Waals *-ène* uit het genoemde *pauta* wordt afgeleid. Of Haust het woord *pavin* 'kweek' uit het zuiden van de provincie Luxemburg kende, weet ik niet; ik kan dus ook niet beoordelen, of hij het met *pawène* 'linkerhand', 'linkshandig' geïdentificeerd zou hebben. Wel staat in de jongere uitgaven van het REW onder het lemma *pauta* „wall. *pāwen* 'linkshändig' " naast een Lotharings *pu d šē* in de betekenis

(1) J. HAUST, *Étymologies wallonnes et françaises*, Liège/Paris, 1923, 190-191.

'kweek'. Dit heeft Post wel de link doen slaan; hij heeft dan meteen alle varianten van Waals *pâne* en verder Moezelfrankisch *padem* en het hele Zuidnl. complex aan zijn constructie toegevoegd.

Uit de gegevens van Bruneau blijkt dat *pân* ook in de buurt van de Semois regressief was: de gegevens van Louette-Saint-Pierre en Orchimont karakteriseert hij als „formes extorquées”, dat van Dohan als „rare”.

De Waalse en romanistische etymologen namen tot nog toe aan dat *pâne* en zijn varianten van Nederlandse oorsprong zijn (zo FEW 16, 607 en Warland t.a.p.; Haust (1) houdt zich iets meer op de vlakte door *pâne* en nl. *peen* gewoon naast elkaar te plaatsen). We kunnen dit nu corrigeren. Samenhang met het noorden schijnt er alleen bij de vormen uit de omgeving van Luik te moeten worden aangenomen; van Spa af en zo verder naar het zuiden moet het woord uit het oosten zijn overgenomen, want parachutering van het Noordbrabantse *panen* analoog naar wat er in het Oostnederduits is gebeurd, lijkt hier wel uitgesloten. Wel moeten we, aangezien geen enkele Waalse vorm een intervocalische *-d-* heeft, terwijl die in het Westmoezelfrankische relicthebiedje vast is, een vrij hoge ouderdom van de ontlending aannemen. Hoe oud, moet ik weer eens aan de romanisten overlaten.

Ik besluit met een curosium. De *padem*-gegevens van kaart 4 komen uit het materiaal van de DWA. Dit materiaal is zoals bekend *in tempore suspecto*, in de tweede wereldoorlog verzameld. Het omvat wat België betreft niet alleen gegevens uit het deel van de provincie Luik ten oosten van de taalgrens, maar ook uit acht plaatsen van het Waalse gebiedje bij Malmedy. Nu zou men verwachten dat zoals ongeveer zestig jaar vroeger, in de Duitse keizer-

(1) HAUST, 1933 (zie noot 1, p. 93), 454.

tijd, de informanten van de DSA hier de z.g. „Wenkersätze” in hun Romaans dialect vertaalden (1), die van de DWA op de 200 woordvragen eveneens antwoorden in dat dialect zouden hebben verstrekt. Dat is echter niet het geval : alle acht lijsten bevatten Germaans dialect. Kennelijk was de Hitlertijd hier voor het verstrekken van informatie over het autochtone Romaanse dialect niet geschikt. Weliswaar heeft dit gebiedje thans taalfaciliteiten voor de Duitstalige minderheid en kan men zonder bezwaren aannemen dat er in de tweede wereldoorlog ook zo een minderheid bestond, maar voor zover die dialect sprak, moet dat allochtoon zijn geweest, zij het dan van uit de onmiddellijke buurt : er zitten drie *padem*-gegevens tussen, en wel voor de plaatsen Pont (*padem* w.), Ligneuville (*padem* m.) (2) en Bellevaux (*paddem* m.) ten zuiden van Malmedy. Op kaart 4, waar Ligneuville overigens al een *pâne*-teken heeft, heb ik die weggelaten (3).

J. GOOSSENS

(1) Dat blijkt niet uit de gedrukte kaarten van de DSA, waar deze gegevens zijn weggelaten, wel uit de met de hand getekende kaartenverzameling in het Marburgse Sprachatlas-instituut.

(2) Als plaatsnaam staat op de eerste lijst *Pont* en niet het Duitse *Brück*, op de tweede *Engelsdorf* (= *Ligneuville*).

(3) De vijf andere plaatsen zijn : Burnenville, Chodes, Robertville en Nidrum met vormen van *Quecke*, en Weywertz (Waimès) met *Feldwurzel*.